

4. Маргіналізація населення України. (Колективна монографія). За загальною редакцією В.В. Онікієнка – К.: НЦ ЗРП НАН і Мінпраці України, 1997. – 191 с.

5. *Борецька Наталія*. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. – Донецьк: Янтра, 2001. – 352 с.

The article is devoted to the analysis of the socio-economic position of beggars as the most marginalized strata. The results of sociological research of this marginal group, which was carried out in Ivano-Frankivsk region in 2002, are highlighted in the article. The author also proposes the ways of solving the problem of beggary.

Татунчак Я. І.

МОЛОДЬ ПРИКАРПАТТЯ В ДЕМОГРАФІЧНОМУ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ ВИМІРАХ

Ця стаття стосується основних характеристик демографічного та економічного становища молоді Прикарпаття. В ній проаналізовано показники демографічного виміру: народжуваність, смертність, шлюбність, розлучуваність та стан соціально-економічного розвитку, які в свою чергу мають досить вагомий вплив на формування нового покоління.

Історія - це постійна зміна поколінь, кожне з яких не лише успадковує цінності, передані старшими, але й примножує, розвиває їх. Від того, як передається від одного до другого покоління матеріальна і духовна спадщина, залежить стабільність і перспективність суспільного розвитку. Українське суспільство перехідного періоду характеризується складними процесами становлення держави, політичної системи, а відповідно - й іншими підходами до формування нового покоління.

З утвердженням незалежності формувалась і зазнавала істотних змін державна політика щодо молоді, яка покликана створити умови для якнайшвидшого соціального її становлення, розширення можливостей самореалізації як у власних, так і у суспільних інтересах та надати для цього необхідні гарантії.

На Прикарпатті за 10 років набуто основні законодавчої бази щодо розвитку та становлення молоді, формується відповідна структура для роботи з цією категорією населення, діє відповідне управління облдержадміністрації, функціонують 19 відділів у справах сім'ї та молоді райдержадміністрацій та міськвиконкомів, обласний та 15 районних і міських центрів соціальних служб для молоді, 19 служб у справах неповнолітніх

тощо. Спільно із управліннями освіти і науки, культури, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту облдержадміністрації, УМВСУ в області, обласним центром зайнятості реалізуються регіональні програми та заходи. Прикладом цього можуть бути "Сприяння соціальному становленню та всесторонньому розвитку молоді Івано-Франківщини", "Обдаровані діти", "Фізичне виховання – здоров'я нації", "Сільська молодь", "Житло для молоді", "Рідна оселя", "Сприяння працевлаштуванню та вторинній зайнятості", "Соціальна робота з призовною молоддю та військовослужбовцями", "Школа волонтерів", "Профілактика негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі", заходи щодо підтримки становлення та розвитку студентських сімей, міжвідомчі заходи щодо профілактики бездоглядності і правопорушень серед дітей та їхньої соціальної реабілітації на 2001-2002 роки та інші [3].

Одним із найважливіших завдань соціально орієнтованої держави є сприяння розвитку молодого покоління, задоволення його потреб, участі молоді в розбудові держави. Аналіз статево-вікової структури населення Прикарпаття показує, що юнаки і дівчата віком 14-28 років становлять п'яту частину від загальної кількості населення. Протягом останніх 10 років частка молоді в області зменшилась з 20,4% на початок 1991 року до 23,0% на початок 2001 року. Питома вага осіб у віці 14-28 років в міських поселеннях залишилась стабільною і становить 25,4%, в сільській місцевості – відбувся її ріст з 18,8 до 21,1 відсотка. За абсолютними даними на Івано-Франківщині у 2002 році проживало 323,565 тис. осіб у віці 14-28 років, у тому числі 164,087 тис. чоловіків і 159,478 тис. жінок [4].

Основним джерелом емоційної та соціальної підтримки молоді повинна виступати сім'я. На початку 90-х років рівень одруженості в області досягав 9,1-7,5 шлюбів на 1000 жителів. У 1996 р. він знизився до 6,4%, надалі почав коливатися: в 1999 – 7,0%, 2000 – 5,9%. За попередніми даними на Прикарпатті у 2002 році зареєстрували шлюб 9624 пар, при цьому рівень одруженості становив 6,8 шлюбу на 1000 жителів, тоді як у 2001 році – 9120 пар з відповідним рівнем шлюбності 6,3. З них найбільша частка припадає на шлюби, що реєструються між молодими людьми. Так, у 2002 році одружилося 77% чоловіків і 74% жінок [7]. Середній вік жінки при одруженні становив 23, чоловіка – 27 років. В сільській місцевості середній вік становить відповідно 22 і 26 років. Із числа шлюбів між особами у віці 14-28 років – 73,2% чоловіків і 68,9% жінок одружилися вперше. Повторно взяли шлюб серед чоловіків – 0,7% вдівців і 3,8% розлучених, серед жінок вдів – 0,3%, розлучених – 6,7 % .

Дівчата, як правило, раніше юнаків вступають у шлюб. У віковій групі до 19 років частка одружених жінок становила 20%, чоловіків – лише 1,7%, у віці 20-24 роки – відповідно 43,3 і 48,2%. У віковій групі 25-29 років частка чоловіків, що одружуються, значно перевищує частку жінок – 29,3 проти 10,9 відсотка.

Протилежний процес щодо шлюбу – розлучуваність. За останні 10 років на Прикарпатті щорічно реєструється 3,5-4,0 тис. розлучень. В Івано-Франківській області за 2002 рік розлучилися 4121 пара.

Порівняно з 1991 роком рівень розлучуваності зріс із 2,2 2,7 на 1000 жителів до. Проте слід відзначити зменшення частки розлучень у віці 14-28 років для чоловіків із 36,4% у 1991 році до 10 у 2002 р., для жінок – відповідно із 46,9 до 31,4 відсотка [5].

Кількість шлюбів та розлучень до певної міри визначає рівень народжуваності, на який має вплив і нестабільність у соціально-економічному розвитку.

Із загального числа 13911 народжених в області у 2002 році матерями у віці 14-28 років народжено 11,7 тис. дітей (84,4%). Це менше показника 1991 р. на 35,6%.

Рівні народжуваності суттєво відрізня-

ються у матерів різних вікових груп: найвищі показники спостерігаються у жінок віком 20-24 роки – 6019. Але, якщо на початку 90-х років жінки цієї групи народжували в середньому 196 дітей в розрахунку на 1000 жінок зазначеного віку, то у 2000 – 125. Дещо нижчі показники народжуваності у групі 25-29 років (67 дітей), ще нижчі – у віці до 20 років (44 дитини).

У 94% матерів віком до 30 років з'являються на світ перша дитина, 82,8% - друга.

Більшість дітей народжуються у зареєстрованому шлюбі. Але все таки кожне 12 немовля з'являється на світ у матерів-одинок, або у батьків, шлюб яких не зареєстрований.

Не менш важливою характеристикою в демографічному вимірі є смертність. Частка померлих у віці 14-28 років в області у 2001 році становила 2% [6]. За абсолютними даними в області померло 264 чоловіки і 85 жінок, тобто смертність чоловіків у цій групі перевищує смертність жінок у 3,1 рази. В 2002 році частка померлих у цьому віці збільшилася до 2,2 відсотків і відповідно померло 306 чоловіків і 93 жінки. Домінуючою причиною смерті є нещасні випадки, отруєння і травми, від яких загинуло 56,4% від числа померлих.

На стан здоров'я молоді впливає багато чинників, тому заходи медичного характеру мають мінімальний вплив на вирішення проблеми зміцнення здоров'я підростаючого покоління. Для вирішення проблеми потрібен комплекс заходів на державному рівні.

Сьогоднішня молодь вступає в самостійне життя в дуже складний і динамічний час. Молодіжні проблеми – здебільшого соціальні проблеми: освіти, охорони здоров'я, наявності житла, роботи, сім'ї та шлюбу, служби в армії, сексуальної поведінки, вживання наркотиків та ін.

За роки незалежності України відповідно до соціально-економічних умов у Івано-Франківській області ведеться робота щодо реалізації державної політики в галузі освіти.

Освіта в регіоні набула національного характеру як за змістом, так за формами роботи. В області розроблена регіональна концепція української школи Прикарпаття. Науковці та практики суттєво впливають на оновлення змісту освіти. Здійснено різноас-

пектні напрацювання в реалізації інваріантної та варіативної частин навчальних планів шкіл, вони мали вихід на всеукраїнський рівень.

Освітня Прикарпаття спрямовують свою діяльність на реалізацію положень чинного законодавства щодо забезпечення безперервної освіти, удосконалення навчально-виховного процесу, збереження та зміцнення існуючої матеріальної бази.

Важливим є вдосконалення та приведення у відповідність до потреб населення мережі усіх навчальних закладів області.

Освіта загалом зберегла свій потенціал. Галузь має розгалужену структуру. У 768 загальноосвітніх шкіл усіх типів і форм власності навчається 214 тис. учнів. Основна частка припадає на школи I-II та I-III ступенів відповідно – 39 і 42%, I ступеня – 17% [3].

На базі загальноосвітніх шкіл створюються навчально-виховні комплекси “школа-дитячий садок”, базові школи реорганізуються у навчальні заклади вищого ступеня. Це характерна ознака змін у системі освіти області.

Реформування економіки, зміни, що відбуваються на промислових підприємствах, будовах, у сільському господарстві зумовили необхідність оновлення системи професійно-технічної та вищої освіти. Станом на 1 січня 2003 року в області функціонувало 20 професійно-технічних навчальних закладів, 23 вищих навчальних заклади I-II та 14 - III-IV рівнів акредитації, в яких здобувало освіту майже 57 тис. учнів та студентів. Якщо взяти середньообласний показник, то на 10 тис. населення припадає приблизно 302 студенти. А всього тих, хто навчається в закладах вищої, професійно-технічної та загальної середньої освіти, понад 19 відсотків жителів області. За останнє десятиріччя здійснено спеціалізацію та перепрофілювання училищ. Збільшилась кількість складних та інтегрованих професій з 37 до 40 з урахуванням регіональних потреб економіки.

Зберігаються та розширюються соціальні функції профтехосвіти. Училища приймають на навчання дітей-сиріт, дітей з вадами фізичного розвитку. Більшість ПТНЗ отримали ліцензії на здійснення курсової підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації незайнятого населення.

Поширюється інтеграція ВНЗ I-II рівнів акредитації у навчальні комплекси з університетами та академіями. Продуктивними є зв'язки з Івано-Франківським національним технічним університетом нафти і газу (коледж електронних приладів), медичною академією (Коломийське медичне училище), Бурштинський енергетичний технікум створив об'єднання із ступеневою формою навчання: дитячий садок-школа-гімназія-технікум та співпрацює з Харківською інженерно-педагогічною академією.

Попри всі фінансово-економічні труднощі за 10 років незалежності в області введено в дію 87 шкіл на 21 тис. учнівських місць, у тому числі в сільській місцевості – 73 на 11509 місць. Споруджено спальний корпус школи-інтернату на 80 місць та добудовано до шкіл п'ять кабінетів, три спортзали, їдальню, майстерню. Найвагоміші здобутки в Коломийському та Надвірнянському, Богородчанському, Верховинському, Снятинському, Тисменицькому, Тлумацькому районах, м. Івано-Франківську. За рахунок різних джерел фінансування побудовано одне профтехучилище, навчальний корпус юридичного факультету Прикарпатського університету ім. В. Стефаніка; два лекційні корпуси, комплекс громадського харчування в Державній медичній академії; реконструйовано три навчальні корпуси, базу відпочинку та відкрито санаторій-профілакторій при Національному технічному університеті нафти і газу.

В області збільшилася кількість IBM-сумісної та сучасної техніки. На 216255 учнів 2452 комп'ютери. Спостерігається тенденція збільшення ПЕОМ в області (на даний час 2671). Зростає кількість закладів, під'єднаних до системи інтернет. Лише у Івано-Франківську в другому кварталі 2001 р. це зробили 4 школи. Тепер на один комп'ютер у містах області припадає 65, у селах — 100, а в загальному по області— 81 учень.

Опитування, проведене серед молоді області щодо соціального становища дало змогу виявити, що 53% молоді проживає на заробітну плату батьків, 14% – на власну зарплату, 12% – займається індивідуальною трудовою діяльністю і має з цього доходи, 49% молоді турбує можливість подальшого навчання, 32% - працевлаштування, 18% -

змістовне проведення вільного часу, 1% - спілкування з однолітками.

Розв'язанню проблеми житла сприяє реалізації в області програм "Житло для молоді" та "Рідна оселя".

Відповідно до розпорядження облдержадміністрації від 3.01.1997 року № 5 "Про вдосконалення шляхів розвитку молодіжного житлового будівництва" молодіжний житловий комплекс "Експрес-24" в м. Івано-Франківську визначено базовим підприємством по будівництву житла для молодих сімей [2].

За 1997 р. – I півріччя 2002 р. здано в експлуатацію 6 будинків загальною площею 9 тис. кв. метрів. Поліпшили свої житлові умови за цей період 132 сім'ї.

Водночас частка інвестицій в обсязі житлового будівництва незначна. А у зв'язку із зменшенням темпів житлового будівництва скорочується і кількість молодих сімей, що перебувають на квартирній черзі. Станом на 1.01.2002 року на квартирній черзі перебувало 586 молодих сімей, що у 5,7 рази менше, ніж на 1.01.1992 року. Одержали житло у 2001 році 38 молодих сімей (6,5% від загальної кількості) проти 163 сімей у 1991 році [8].

На особливому контролі діти та молодь з особливими потребами. Державна допомога молодим інвалідам нараховувалась та виплачувалась своєчасно. До їх послуг 3 будинки-інтернати II, III, IV профілів з розгорнутою ліжко мережею на 400 місць, санаторії, профілакторії, бази відпочинку. Впродовж 3 років активізувалася робота з організації дозвілля та занять за інтересами цієї категорії людей. Це і курси з ужиткового мистецтва, курси само та взаємодопомоги, проведення районних та обласного фестивалю "Повір у себе", організація літнього відпочинку та оздоровлення та ін. Велика увага приділяється наданню благодійної грошової та матеріальної допомоги. Традиційними стали організація відзначення релігійних та державних свят, зустрічей, круглих столів й ін. Запроваджено шефство над установами, які опікуються над людьми з особливими потребами.

Вирішенню соціальних проблем молоді сприяє діяльність центрів соціальних служб для молоді через роботу спеціалізованих служб "Родинний дім" та "Мобільний кон-

сультативний пункт". Спеціалістами надається юридична, психологічна, медична допомога молоді різних категорій.

Зміни, що відбуваються на ринку праці, як в країні в цілому, так і в області, свідчать про наявність формування загрозливих тенденцій у сфері зайнятості і безробіття молоді. За період 1993- 2002 рр. кількість зайнятих у віці до 28 років скоротилася на 36,3 тис. осіб, а за останні три роки, на 5,7 тис. осіб, або на 34,4% і на кінець 2002 року склала 43,6 тис. осіб, що складає 15,8% усіх зайнятих в економіці області (без врахування малих підприємств). Кожна четверта молода людина, з числа зайнятих, працює в промисловості, кожна шоста – в освіті, охороні здоров'я.

Незважаючи на те, що на державному рівні розроблена і впроваджується низка заходів щодо реалізації молодіжної політики на законодавчому, політичному, соціальному, економічному рівнях, проблеми молоді в повному обсязі не вирішено.

В соціальній сфері для значної частки молоді найбільшої гостроти набули проблеми зниження рівня життя, відсутності роботи або перспективи її втрати, соціальних гарантій на допомогу. Нині соціальний захист безробітної молоді дуже обмежений і практично не впливає на її матеріальний стан. Впродовж останніх восьми років (1994-2001) кількість зареєстрованих безробітних серед молоді зросла майже у три рази. Четверта частина всіх безробітних, зареєстрованих у центрі зайнятості області на кінець 2001 року – це молоді люди у віці до 28 років, їх кількість 9,8 тис. осіб. За даними щоквартальних вибіркового обстежень економічної активності населення загальна кількість безробітної молоді (за методологією МОП – громадяни які шукали роботу, готові були приступити до неї, намагаючись організувати власну справу або знайшли роботу та чекали відповіді) склала, в середньому, за 2001 рік майже 36 тис. осіб.

Упродовж минулого року до служб зайнятості області звернулося в пошуках роботи 21,9 тис. молодих громадян, що на 7,5% більше, ніж у 2001 році. Більшість серед них раніше мали робітничі професії (45,1%), 27,8% - посади службовців. Досить гострою

залишається проблема працевлаштування випускників навчальних закладів, особливо тих, які вперше шукають роботу. Серед молоді, яка перебувала на обліку в службі зайнятості на кінець минулого року, майже п'яту частину (19,8% проти 20,5% на кінець 2001 року) склали випускники навчальних закладів, з них 14% - випускники середніх загальноосвітніх шкіл, 32% - випускники професійно-технічних закладів освіти, 54% - випускники вищих навчальних закладів освіти. Порівняно з 2001 роком на 0,6 зросла питома вага молодих спеціалістів, які не отримали робочого місця після закінчення навчання у вищих закладах освіти.

Результати щоквартальних обстежень свідчать, що молодь є найбільш мобільною часткою населення. Так, щодо рівня довготривалого безробіття, частка молоді, що не має роботи більше одного року складає 18,8%, в цілому по області цей показник складає 67,6%. Порівняно менша частина молоді і серед тих, хто шукає роботу більше одного року (41,5% проти 57,9%) [2].

Незважаючи на відносно кращий стан молоді серед інших вікових груп стосовно тривалості пошуку роботи, значний рівень довготривалого безробіття свідчить про майже критичне становище з працевлаштуванням молоді, особливо тієї частини, що шукає роботу більше одного року.

Серед окремих вікових груп спостерігається тенденція зростання з віком часу пошуку роботи. Так, середня тривалість пошуку роботи особами 15-19 років складає 10 місяців, 20-24 роки – 11 місяців, 25-29 років – 12 місяців. Це пояснюється, насамперед, підвищеними вимогами до можливої роботи старших вікових груп, а підприємства та комерційні структури не зацікавлені у прийомі на роботу молодих недосвідчених кадрів. Разом з тим, за сприянням служб зайнятості області у минулому році було працевлаштовано 12,1 тис. молодих громадян (34,6% тих, що перебували на обліку), що в 1,5 рази більше, ніж у 2000 році.

Значно активізувалась робота по залученню молоді до громадських робіт. У 2001 році кількість громадян віком до 28 років, залучених до таких робіт, зросла в 3,8 рази і склала 4,4 тис. осіб.

Організація власного бізнесу є одним із шляхів економічного благополуччя молоді людини.

На допомогу молодим людям, які бажають започаткувати свою справу, в області створені і працюють ряд консультативних та навчальних установ. Зокрема: Українсько-канадське СП "МБЕРІФ бізнес-центр", його філії в Коломиї, Калуші та Косові; бізнес-інкубатор; бізнес-центр з підтримки жіночого бізнесу; Асоціація економічного розвитку Івано-Франківщини.

З метою ознайомлення молодіжної аудиторії з можливостями реалізації свого потенціалу в сфері підприємництва і вироблення практичних навиків по організації власного бізнесу підготовлено проект проведення навчальних рольових ігор "Молодіжне підприємництво" (підбір команди, організації її роботи, розв'язання конфліктних ситуацій).

Проводиться робота серед активістів молодіжного руху з написання проектів з метою залучення коштів різних джерел для втілення бізнес-ідей.

Вже стало традицією проведення обласного конкурсу для старшокласників "Молодий галицький бізнесмен" (започаткований у 1992 році), який дає учням знання з основ підприємницької діяльності, формування психології власника.

Щоб знати і розуміти особливості різних груп молоді, треба вивчати та аналізувати, шукати відповіді та порушувати нові питання, прогнозувати і перевіряти прогнози часом, удосконалюючи наукові методики та технології, що ми і будемо намагатися робити.

1. Про становище молоді в Україні. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. – К.: ТМ Прінтікс Прес, 1999р. – 154 с.

2. Розпорядження Івано-Франківської облдержадміністрації від 3.01.1997 року № 5 "Про вдосконалення шляхів розвитку молодіжного житлового будівництва".

3. Матеріали управління у справах сім'ї та молоді 1997- 2002 р.

4. Матеріали по Всеукраїнському перепису населення 2001, – Івано-Франківське Обласне Управління Статистики (Таблиця 2.1).

5. Річні звіти Івано-Франківського Обласного Управління Статистики по природному приросту населення за 1991-2000 роки.

6. Річні звіти Івано-Франківського Обласного Управління Статистики по природному приросту населення за 2001 рік.

7. Річні звіти Івано-Франківського Обласного Управління Статистики по природному приросту населення за 2002 рік.

8. Квартальні звіти Обласного фонду підтримки індивідуального житлового будівництва молодим сім'ям за 1997-2002 роки.

This article deals with the main characteristics of demographic and economic position of youth of Prikarpatye. In it parameters of demographic measurement are annualized: birth rate, death rate, a marriage, divorce and social and economic development which in turn have rather powerful influence on formation of young generation.